

Ял тэрэхсенче

Ёс каткәсланчә, ответләх үсрә

Кәсалхи январьтен “Рәсәей Федерацияенче ыраңти самоуправление йөркелемелли пөтөмөшле принципсем синчен” 131 № Федераллә Саккун вая кечә. Унна килешүллән ыраңти хай тытәмләх органәсем сөнәлле йөркеленчәс. Районта 16 ял тэрэхчә суралчә. Кашинчех ыраңти депутатсен Пухавәсем пур. Ял тэрэхән пусләхәне ыраңти депутатсем паян ыраңти пурнаҗ условиәсенә аталантарасишән ответлә пулса тэрәсчә.

Паянхи каласәва Москакасси ял тэрэхән пусләхәне Михаил Михайлович ПУШКИНА чөнтөмәр.

– Михаил Михайлович, ыраңти самоуправление синчен калакан 131-мөш № Федераллә Саккун синчен каласна май, каләр-ха, тархасшән, савантарчә-и вал сире е сук? Төллевсем мөнләрех унаҗ? Мөнле улшәнусем кертре вал Москакасси ял тэрэхән территорияенче пурнакансем пурнаҗне?

– 131-мөш № Федераллә Саккун пурне те хумхантарат те, шанчак та күрет пуль тетп. Ансартран мар, вәхәт ыйтнине, пурнаҗ хистенине сурална вал. Унаҗ тәп төллөвә – ыраңти хай тэрэхсенче тупашләхә уқса-тенкә төлешәнчи лару-тэрәва лайахлатаси, сав никәс синче ялти синсен пурнаҗ шайне үстереси. Эпә ял тэрэхән пусләхә пулна май, паллах, вал мар есе чылаях каткәслатрә, явапләха үстерчә. Төпәр енчен илсен, халә еслеме пушшех те кәсәкләрәх.

– “Уқса валли шәтәк нумай”, – теҗсә халәхә. Унччен синсен нушисене тивеҗтерме чылай чухне уқса-тенкә сүкки те такантаратчә. Синсем күрени те пулман мар өнтә. Халә, пөчөкрех пулин те, хамәрән бюджет пур. Савна май синсен ыйтәвәсенә тивеҗтерес ес лайахланат. Синсем те ял тэрэхәнче хайсен нушисене тивеҗтерме тэрәшнине кура пире ытларәх шанма, сөнүсем пама, канашлама пусләрәс. Сәкә мар-и-ха пирәншән чи хаки? Саваншән еслесе пурәнтар вәт.

– 131-мөш № Федераллә Саккун кәсалхи кәрләчән 1-мөш күнәнчен пусласа вая кечә. Унтанпа иртне 11 уйәха пысәк срок теме сук өнтә. Савәх та улшәнусем пурах пулчә?

– Паллах, асанна саккун тухна хыс-сәнах малалла хәватлән тапса сикрөмәр теме сук өнтә. Кашни ял патне асфальт сүл ситерес, килсене газ кертес, синсене таса шывпа тивеҗтерес, ялсене тирпей-илем кертес тата ытти ессене малтан та туса пина. Анчәх нумай өмөт-төлөвә пурнаҗлама, паләртрамәр өнтә, уқса-тенкә ситмени чарса тәрәтчә. Халә өнтә сав ессене хәвәрлатрәмәр. Кәсал, ака,

сәлеменкасси ял патне асфальт сүл ситертөмәр. Ситуккасси тата Мәрсакасси ялсеме патне асфальт сүл ситерме проектсем хатәрлерөмәр. Вәрманкас Хачәк, Эхветкасси, Хачәк сали ялсеме патне сүлсеме сарас төлөшпә еслөтпәр.

Вәрманкас Хачәк ял синнисене есмелли шывпа тивеҗтеремелли ессене проекчә хатәр, анчәх та уқса-тенкә ситейменнипе кәсал сав ессене пуслаймарәмәр. Рыккакасси, Ситуккасси, Ивановка ялсене шывпа тивеҗтерес төлөшпә те проектсем хатәрлетпәр. Уикас Хачәк тата Ахмане ялсене 3 шыв пәрәхне сөнөтсе юсаса тата сөнө урамсене пәрәхсем хушма шутларәмәр. Халә ку өнөпе проект есәсем пурасчә.

– Сәпах та тума шутланә ессенчен Хачәк Сали ялсене плотина тума, ялсене пөвөсемпе күлсене юшкәнран тасатма өлкәреймерөмәр-ха. Сәкә хытах пашәрхантарат.

Халәхә вөрөнтес, сывләха сыхлас ессене учреждениенче есне лайахлатма та майсем шырәтпәр. Халә те ялпәх мар еслесе пурасчә-ха вөсем. Сәпах та лайахлан та лайахрах кура килет вөсене. Москакассинчи ватам шул сүрчә кәсал сөнө сивиттиллә пулчә. Аханери фельдшер пункчән сүртне сүт сәнталәк газәпә ашәтмалла турәмәр. Культура учреждениенче ессене есәсене те куллен интересленсе тәрәтпәр, вөсене вәхәтра пулшма тәрәшатпәр.

– Михаил Михайлович, сирөне төл пулна чухне пурәнмалли сүрт-йөр тавәсси пирки те калас килет.

– Вөсем синчен те каласар апла. Пирән ял тэрэхән территорияенчи ялсен сөн урамөсенче кәсал 16 сүрт хута каймалла. Вөсенчен нумайәшне пурәнмалла туса ситернә өнтә. Ыттисем те юлашки ессене вөслөсчә. Москакасси поселокөнче вара “Моргаушкә МСО” хупә акционерлә общество тәрәшнине питә капәр 18 хватөрлө сүрт сөклөмелле. Вал эпир курма хәнәхнә өлөкхи стандартпа мар, пачах урәхла, хитре те хәтлә пулмалла. Кәмәл пуррисеме түлөвлә майпа пая кәрсе сәк сурта тумашкән хутшәнма, хватөрлө пулма пултарасчә.

Хушма хушәләхсене сөнөтме ял тэрәхән территорияенче пурнакансем кәсал 8 миллион тенке яхән сәмәллатна кредит илнә. Сәкә та ялсен сән-сәпачә тата та хитререх пуласса шанма май парат.

– Пытармалли сук өнтә, хәш-пөр синсем хайсен кил-сүртне таса тытасчә, анчәх унта пуханакан сүп-сәпа урама кәларса пәрәхма имен-меҗсә. Ялсенчи тирпей-илем, урам-сен сән-сәпачә ял тэрэхәсене ессене

пурнакансенчен те нумай килет пек туйәнәт.

– Анлантам сире, хирөслөместөп. Анчәх та кашни сынна харпәр хай пурнакан кил-сүрт умне тирпейлө тытаси пирки кәтартусем парса сүрсеси паянхи куншән килешүллөх мар өнтә. Илемлөх, тирпейлөх туйәмә синсенче хайсенче пулмалла. Урам пирән пөрлөх сүрт, апа таса тытасишән кашнин ответләха туйса тәмалла. Хамәртан мөн килнине кашни пурнаҗлама тэрәшсан кәна пирән урамсем ялсене илем күрөс, вөсенче пурнакансене те, иртен-сүрене те савантарөс. Хамәр ял тэрәхән территорияенче пурнакансене ку төлөшпә ятлассәм килмест-ха, тав сәмахәсем калас килет. Ан куәхәчрә сөс, малалла тирпейлө пурәнччәр.

– Уқса шута юратат, теҗсә. Экономикәпа социаллә аталану задачисене аңәслә пурнаҗласси ыраңти бюджета налук мөнле пухәннипе түремөнех сыхәннә. Налук пухәнни мөнле пират сирән ял тэрәхәнчә?

– Пурләхрән пухәнкан налуксене пухса ситернөпә пөрөх өнтә. Сөр налукне пухас төлөшпә улшәнусем пур пирки хәш-пөр чәрмавсем килсе тухрөс. Сәпах сүлтәләк вөслөничән апа та пухса ситеретпәр. Синсем хайсем хывнә уқса хайсен пурнаҗне лайахлатма таврәннине туйса активләхне үстерчәс.

– Сирөн ессем япәх мар пынине кура сире пулшәкансем те сахал мар пек туйәнәт. Камсен пулшәвне ытларәх туйтәр?

– Маларах паләртрам өнтә: синсем ытларәх канашлама, сөнүсем пама пусләрәс. Вөсемсөр пусне мана ыраңти 13 депутат “канәс” памасть. 13 цифра хәшне-пөрне хәрәтәтә пулчә, мана вара савантарат. Чәннипех депутат пулма сурална пуль вөсем. Хайсен төп ессенче те пултарасчә, килти, ялти хутшәнурә та ыттисемшән төслөх пулса тэрәсчә. Вөсен пусаруләхә, хастарләхә пулшәтә те өнтә ыра улшәнусем тума. Төл пулула уса курса А.А. Филимонова, В.П. Акимова, Н.Л. Царев, Р.Г. Федорова, А.И. Ванюшкина тата ытти депутатсене те тав сәмахә калас килет. Малалла та сәлла пөр-пөрне аңланса, килөштерес еслөсчә. Вөсем пурне те кураҗсә, вәхәтра асәрхаттарасчә. Ака, юпа уйәхән 27-мөш күнөнче ирттернө ыраңти депутатсен пухавөненче те вөсем хамәрән бюджета тимлөн тишкөрчәс, хәш-пөр статийсене хушма улшәнусем кертме сөнчәс.

Н. ЗАХАРОВ
калашнә.

Шкултан хыпарласчә

Мухтавлә ентеше чысларәмәр

Вускасси ялсене суралса үснө мухтавлә ентешөмәр Кузма Пайраш хайән пурнаҗне нумай сын асәнче юлмаллах пурәннә. Ахальтен мар Сыпайри пөтөмөшле пөлу паракан төп шкулта вал суралнәрәнпа 100 сүл ситнине аңлән уяварөс. Уявра сахал мар хәна пулчә. К. Пайраш – аста прозаик, драматург, сатирик, Чаваш Республикн тава тивөслө врачә. Тухтәрта еслесе сахал мар сәмрәкә вөрөнтөсө пина. Уява килнө ЧР Патшаләх Канәшән депутатчә В.Г. Данилов та хайне унаҗ вөрөненкөнә тесе шутлат.

– Пирәншән уйрәмах 8-мөш класра вөрөнмелли “Таван литература” учебник авторөпә В.П. Станьәлла төл пулма интереслө пулчә. К. Пайраша пөлнө, туслә пулна П. Ял-кыр хай сурна, көвөлөнө юрәсене шәрәнтәрсә савантарчә. С. Асамат уява пухәннисене саламларө. Эпир унаҗ сәввиюрисене сахал мар илтнө. Хайне курса каласни вара яланләхәх асра юлө.

Уявра К. Пайрашән прамәнүкө Константин Пайраш та пулчә. Ентешөмәр пурнаҗне төпчөкөн ачасене тав туса кенекесем парнелөрө.

Сыпайри шкулта еслөкөнөсөмөпә ачасен юрри-таши уява илем кертрөс.

Пирән ентешөн юбилейне хатәрленсе ирттерме Е.Е. Ерагин таврапөлүсө нумай тәрәшнә.

Уяв сав тери интереслө иртрө. Эпир хамәра валли нумай сөннине пөлтөмәр, паллә сынсөмөпә төл пултәмәр.

Катя ЯКОВЛЕВА,
Сыпай шкулөнче 8 класра вөрөненкөн.
Сән үкерчөкре: уява хутшәннисен ушкәнө.

Пирән пултаруләх

Йәнәшна аңлан

Ашшө вәрсәтә ывәлнө:
– Ма туртатән чөлөмнө?
Пулаймастан эсө пысәк,
Сывләху пулат сан пәсәк.

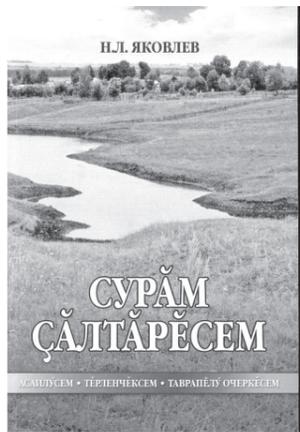
Ул чөнмерө ашшөне,
Айәплән чикрө пуснө:
“Ман атте хай те туртат,
Мана мөншөн-ши
вәрсәтә?”

– Эпө тунә йәнәша
Ан ту эсө пурнаҗра.
Сәк усал наркәмәша
Ан хып урәх сәвара.
Өмөре вал кәсөкетөт,
Сывләха та пөтерөт.
Чөлөмөн усси сахал,
Хәвна сөс таван усал,
Төрө ашшө тарәхса,
Хайән айәпне туйса.
Ача туйрө ашшөне,
Урәх туртмө өмөрене.

Н. ТЮРИНА,
Шурча шкулөнчи 8-мөш
класс ертүси.

Сөнө көнеке

“Сурәм сәлтәрөсем” сүталчөс

Тымар сирөп пулсан сөс сирөп йывәс үсет. Пурнаҗсәмәр та пирән саван пек: паянхи лару-тәру, пуласләхәмәр историпе сыхәннә. Сәкна ситөненкөн әру аша хывса үстөр тесе районта татәклә утәмсем пур. Район энциклопедине республикәра чи малтан кәлартамәр. Унтан “Муркаш районө: йәла-йөркөсем, уявсем” көнеке кун сүти курчә. Ку есе малалла ыраңти асчәхсем тәсәсчә.

Иртнө эрне кун Йүскассинче пулса иртнө уяв та сәкнах сирөплөтсе парат. Кунта Хурәнкассинчи Н.Л. Яковлевән “Сурәм сәлтәрөсем” көнекине презентацийө

иртрө. Унта шул ачисе, библиотекәрөсем, ял-йыш, Шупашкарти әсләләх синнисем, ентешсем пухәнчөс. Асилмелли, мөн синчен каласмалли кашнийөнөх тупәнчә. Каләпәшөпә те самаҗ пысәк көнекөре Сурәм тэрәхәнче пурнакансен кун сүлө, иртнө өмөрти колхозсен, шулсен пурнаҗсә, пултарулла синнисем кашниншөнех интереслө. Асилүпә төрленчөкөсем, тавра пөлу очеркөсем – Николай Лукичән вуншар сүл хушши ырми-канми есленин рөзультәчә. 1991 сүлтанпа таван тэрәх, унаҗ маттур синнисен шәпипе кәсәкланма пусланәскөр, ситөненкөн әрәва валли хахла парне хатәрлерө вәл. Сәк есе туман пулсан, мөн төрлө синнән шәпи чаршав хысчөне юлатчә, Йүскасси тэрәхән историйө вуланмасәра ма-наҗа юлнә пулчөчә. Савәнпа та район пусләхө Ю.А. Иванов паләртнә пек, Н.Л. Яковлев хай тэрәшман пулсан, сине тәман пулсан, сәк көнеке те сьрәнман

– Унаҗ хастарләхө вәл сынна юратнинче, пурнаҗсә, – төрө Юрий Александрович Николай Лукич пирки апа сәк паллә кунпа саламаннә май. Чавашсем пысәк есө өлөкөх ние йөркөпө пур-

наҗланә. Сәк йөркөне пәрәхәслама юрамәннине “Сурәм сәлтәрөсем” көнеке тухни те сирөплөтсе парат.

– Туссем, юлтасем, ентешсем нумай пулшәрөс, – тет кун пирки Николай Лукич. Чавашра сәкән пек каларәш пур: сынна сума сәвакан хай те сумлә пулакан. Н.Л. Яковлев хай көнекине кәларса апа пөрлө ачаләха ирттернө, хуйха-суйха пөрлө чәтса ирттернө синсене чысларө, савәнпа пөрлөх хай те чыса сөнө илчө.

– Чи сүтә сәлтәрө Николай Лукич хай, – сәлла хак пачө көнеке авторне апа кәларма пулшәннә ентешөмәр “Строитель-2” явапләхлә обществән генеральнәй директорө В.И. Капитонов.

– Сәк көнеке пирөтөсө сынләхә вәрәтәтә, чун тасаләхө төп ыраңта пулмаллине кәтартса парат, – көнекөне пухса хатәрленкөнө, әсләләх редакторө Е. Ерагин шухәшө ку.

Чөн чухлө ыра сәмах каламарөс пулчә сәк кун Н.Л. Яковлев ячөпө. “Ударник” хушәләх ертүси П.П. Давыдов, район администрацийөн социаллә аталану пайөн ертүси А.Е. Андреева, Йүскасси ял тэрәхән пусләхө С.Н. Иванов, әсләләх институтчөн сотрудникө, филологи наукисен докторө Г.А. Дегтярев, ЧР тава тивөслө вөрөнтөкөнө А.Н. Васильева, П.Н. Соловьев, Йүскасси ял тэрәхәнчи ветерансен канәшән ертүси З.М. Кутузов, Йүскасси шкул директорө Ю.С. Яковлев тата ыттисем. Шкул ачисен, Йүскасси ял тэрәхәнчи культура есчөнөсен юрри-таш-

ши – йәлтәх сәк кун Н.Л. Яковлевшән, ял тэрәхәнче пурнакансемшөн янәрарөс.

Пөрлө пулсан, йывәрләхәра пөрне-пөри пулшәнсан, кирек өплө ес те кал-кал малалла каят. Ку тэрәхра сьнсем сьнчен те, район сьнчен те көнекөсем татах суралөс. Вөсенчен иккөшөн авторө Н.Л. Яковлевәх пулчө. Шәп икө көнеке кәларас өмөтлө вәл паян.

Л. ПАВЛОВА.
Сән үкерчөксенче: көнеке авторө Н.Л. Яковлев; залра.
Автор сән үкерчөкөсем.